

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЗ «ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ К. Д. УШИНСЬКОГО»
ІСТОРИКО-ФІЛОЛОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА УКРАЇНСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ І
МЕТОДИКИ НАВЧАННЯ ФАХОВИХ ДИСЦИПЛІН**

**Українська словесність у полікультурно-освітньому
просторі сьогодення**

**ЗБІРНИК ТЕЗ ДОПОВІДЕЙ
МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ**

23-24 вересня 2021 року

Одеса – 2021

Г69

Друк за ухвалою вченої ради ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»
(протокол № 3 від 18 жовтня 2021 року)

Редакційна колегія:

Копусь О.А., перший проректор з навчальної та науково-педагогічної роботи

Кон О. О., декан історико-філологічного факультету;

Кучерява О. А., завідувач кафедри української філології і методики навчання фахових дисциплін;

Прокопенко Л. І., доцент кафедри української філології і методики навчання фахових дисциплін;

Босак Н. Ф., доцент кафедри української філології і методики навчання фахових дисциплін;

Горіна Ж. Д., доцент кафедри української філології і методики навчання фахових дисциплін (*відповідальний редактор*)

Євтушина Т. О., доцент кафедри української філології і методики навчання фахових дисциплін (*відповідальний секретар*)

РЕЦЕНЗЕНТИ:

Мельник С. М. – к.філол.н., доцент кафедри інформаційної діяльності та медіа-комунікацій Державного університету «Одеська політехніка»

Караман С. О. – д.пед.н., професор кафедри української мови Інституту філології Київського університету Бориса Грінченка

Г69 Українська словесність у полікультурно-освітньому просторі сьогодення [Електронний ресурс] : збірник тез доповідей Міжнародної наукової конференції /відп. ред. Ж.Д.Горіна]. Одеса: ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», 2021. 184 с.

За зміст тез наукових доповідей, достовірність цитувань та оригінальність викладення матеріалу відповідальність несуть автори

© ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», 2021
©кафедра української філології і методики навчання фахових дисциплін
©Автори статей, 2021

[pokazaly-video-z-COVID-likarni](#) 12. Україна вийшла на перше місце в Європі за Covid-19. А також – нові рекорди смертей та госпіталізацій // Texty.org.ua. 2021-04-07. Режим доступу: <https://texty.org.ua/fragments/103324/ukrayina-vyishla-na-pershe-misce-v-yevropi-za-covid-takozh-novi-rekordy-smertej-na-hospitalizacij/> 13. Хожайнова, В. Рік пандемії. ТОП-5 причин, чому Зеленський не майстер спорту з боротьби з коронавірусом // Dsnews. 20 травня 2021. Режим доступу: <https://www.dsnews.ua/ukr/society/rik-pandemiji-top-5-prichin-chomu-zelenskiy-ne-mayster-sportu-z-borotbi-z-koronavirusom-20052021-425563> 14. Шашкова, М. Високосний рік Зеленського. Президент — про боротьбу за вакцину, тет-а-тет з Путіним і корупцію // Фокус. 25 декабря 2020. Режим доступу: <https://focus.ua/politics/470246-visokosniy-rik-volodimira-zelenskogo>

УДК:81:82:1

Володимир Сподарець,
Південноукраїнський національний
педагогічний університет імені К.Д. Ушинського

ДО ПИТАННЯ ПРО ЛЮДИНОТВОРЧУ ФУНКЦІЮ МОВИ

У статті йдеться про необхідність більш рішучого «узаконення» в науковій літературі людинотворчої функції мови як мотивуючої у процесі вивчення рідної словесності.

Ключові слова: дискурс, слово, функції мови, людинотворча функція, мотивація.
The article is about the need for a more decisive "legalization" in the scientific discourse of the human-creating function of language as a motivating one in the study of native literature.

Key words: discourse, word, language functions, human-creating function, motivation.

Постановка проблеми. Звісно, усі перелічені в науковій літературі функції мови – *комунікативна* (інформаційний зв'язок; найбільша розкіш на світі – «розкіш людського спілкування» (А. де Сент-Екзюпері)), *експресивна* («говори – і я тебе побачу»), *ідентифікаційна* (перефразовуючи Гайдегера, «бути у себе вдома»), *гносеологічна* (унікальна оптика, що творить неповторну картину світу), *мислетворча* (не ми говоримо мовою, мова говорить нами, як висловився згаданий вже Гайдегер), *естетична* (тут слід зробити ліричний відступ, аби функція заговорила: Вінграновський – «У синьому небі я висіяв ліс...»); а ще – *номінативна, фатична, волюнтативна, магічно-містична, демонстративна* і т.д., і т.д., -- усі перерахувати -- регламент статті не витримає, але всі вони можуть бути інтегровані функцією *людинотворчою*, до речі, як ніколи актуальною сьогодні, в часи новітніх «неандертальців» (Ліна Костенко).

Виклад основного матеріалу. Як відомо, людину творить мова. Німецьку – німецька, французьку – французька, російську – російська, українську – українська... Тут наперед виходить питання мовної оптики, давно, ще у позаминулому столітті, з'ясоване: «межі моєї мови означають межі мого світу» (Л. Вітгенштейн). Інша справа, що в часі теперішньому його хитромудро переосмислили політики різних мастей, спекулюючи на невігласстві і агресивних інстинктах орди, надихаючи її на вбивства і грабежі. Вже маємо незагойні рани на тілі держави. Але то інша тема, хоча й пов'язана тісно з нашою.

Люди́нотворчий ресурс мови прекрасно розуміють майстри, письменники-люди́нотворці, тому так трепетно уважні до рідного слова. У своїй драматичній поемі «Бояриня» Леся Українка різко заперечила імперський історичний дискурс, у якому безапеляційно наголошувалася доведена до абсурду теза «родової єдності» росіян і українців, за якою –зухвале прагнення окупації й поглинання. Обґрунтовуючи цю думку, Леся Українка скористалася методом свого дядька, Михайла Драгоманова, більш історичним, ніж агітаційним: увага звертається не так на «реалії» буття (події, явища, постаті), як на «універсалії» (ідеї, наміри, обставини). Не сума знань про минуле важить у першу чергу (це супутньо), а пізнання його суті, сенсу, законів.

Модерністка Леся Українка дуже любила розповіді реаліста Ореста Левицького. Особливо тішила його ґрунтовна обізнаність із першоджерелами, смілива гіпотеза, навіть домисел, що дозволяло глянути за межі видимого.

Як відомо, Леся Українка довго не наважувалася взятися за вітчизняний історичний матеріал. Сюжети її драм – переважно античність. У рідній історії вона вважала себе не надто «образованною». В одному з листів до Агатангела Кримського 1912 року вона скаржиться, що драма «Бояриня» видається їй якоюсь елементарною, «Schwarz und Weiss», навіть хотіла знищити її. Однак обійшлося, слава Богу! Яка ж причина такої дивної самооцінки? Вона у площині мови. В іншому її листі до Кримського того ж року це докладно з'ясовано. Леся Українка хоче слухати не просто історика, а історика зразкового, яким для неї є мова, Слово. Їй потрібне найчистіше, жодним посередником не замулене джерело, що тільки й може дати їй правду і про свій народ, і про окрему людину, про саму душу людську.

Принагідно варто зазначити, думка про перевагу художньо-поетичного пізнання історії над белетристично-документальним, прозовим – глибока і справедлива, про що неодноразово говорено у листовному спілкуванні Лесі Українки з матір'ю, відомою письменницею Оленою Пчілкою.

Те ж саме Микола Гоголь з його дивною, суціль деформованою російською, що під потужним лінгвістичним мікроскопом і лексично і синтаксично наближається до української. Письменник говорив, що не знає Росії, та, по суті, й України не знає і творить з нічого – за допомогою мовного дару, оскільки слова – це єдиний матеріал, який був потрібний йому для роботи. Варто згадати один із епізодів життя Гоголя. Молодий письменник у листах в Україну до своєї матері просив слів (побутові назви тощо), щоб писати. Мабуть, і не здогадувалася мати, що то вона не просто слова посилає своєму геніальному синові, а мікроновели духовної історії України, найбільше і найнеобхідніше письменникові знання, згорнуте у зернини слів.

Те ж саме Шевченко. Пригадалася прощальна надгробна промова П. Куліша в холодному Санкт-Петербурзі: «Немає з нас ні одного достойного проректи рідне українське слово над домовиною Шевченка: уся сила і краса нашої мови тільки йому одному відкрилася. А все ж ми через його маємо велике дороге нам право -- оглашати рідним українським словом сю далеку землю» [2, с. 495 - 496]. І стало

цілком очевидним: геніальність нашого Поета полягає насамперед у тому, що він, маючи абсолютний слух і різносторонньо-виняткові мистецькі здібності, зміг не тільки почути, але й втілити все почуте в новій гармонії свого безсмертного «Кобзаря». І тоді Слово «відкрилося», виповівши з найзапаморочливіших глибин усе те, що вкладав у нього впродовж своєї історії народ.

Літературознавець Гр. Ключек звертає нашу увагу на те, що перший відомий нам лист, який відкриває епістолярій Шевченка і адресований у Керилівку братові Микиті, «містить настійне прохання відповісти листом, написаним українською мовою. Це навіть не прохання, а благання, -- підкреслює дослідник, -- яке в тому короткому листі, написаному 19 листопада 1839 року, було повторено чотири рази: «Воно, бач, і так, і не так, а все-таки краще, коли получиш: прочитаєш хоч одно слово рідне»; «Та, будь ласка, напиши до мене так, як я до тебе пишу, не по-московському, а по-нашому... Так хай же я хоч і через папір почую рідне слово, нехай хоч раз поплачу веселими сльозами, бо мені тут так стало скушно, що я всяку ніч тільки й бачу во сні, що тебе, Керилівку та рідню...»; «Ще раз прошу, напиши мені письмо, та по-своєму, будь ласка, а не по-московському»; «Не забудь же, зараз напиши письмо – та по-своєму» [3, с. 11].

Від самого початку і до кінця днів своїх Шевченко творив себе рідним Словом. Себе й свій народ: «Я на сторожі коло їх поставлю слово».

Найприкріше з непорозумінь, що так псує мовний ландшафт України, а Одеси так особливо – мовна агресія середовища. Приїжджаючи у міста на навчання чи роботу, юнаки та дівчата з чистою українською на устах раптом німіють, а з часом асимілюються... І ніяка сила зарадити біді вже не може. Так, біді, бо руйнується духовна вісь особистості, деформуються ментальні структури, починає прогресувати згубне почуття меншовартості. Поступово формується клас другорядних і упосліджених. Одібрати, чи, бодай, підмінити рідну мову іншою, рівнозначно осліпити: людину, цілий народ... Це добре розуміли поневолювачі всіх часів і народів, розпочинаючи завжди неодмінно з мови. Як наголошувала Ліна Костенко, «народи вмирають не од інфаркту, спочатку їм відбирає мову». Лінгвістичне насильство страшне тим, що блокує пра- і протознання, які пульсують з позасвідомого каналами саме рідної мови. І людина стає манкуртом з усіма потрібними для поневолювача наслідками.

У сучасній літературі знаходимо свідчення про абсолютну невключеність індивіда в духовну реальність, перебування фактично в тварній фазі. Ця інформація легко вичитується з мовленнєвих текстів літературних героїв. «Ну, ти дайош!» – зауважує один із героїв повісті Валерія Шевчука «Горбунка Зоя» [4]. Своє ставлення письменник ніяк не висловлює, мовляв, про що говорити, прислухайся. «Що ти маєш в виду». Цю мову письменник дозує ошадливо, вдаючись до переказу необхідної інформації про персонаж власним словом. Німотствующий же у тексті герой виявляє кричущу свою безпорадність, внутрішню покаліченість, якусь паралітичну приреченість на примітив існування. То ж зовсім не випадкова його сюжетна участь у творі – бути згвалтованим Зоєю, шукаючим помсти й еротичних пригод загадковим дівчиськом. Герой і не може

існувати інакше, як тільки бути чиймсь додатком, бути згвалтованим кимось: в прямому (як у сюжеті повісті), чи в переносному розумінні. Автентичність герою заказана, - надто далеко зайшла хвороба знедуховлення, про яку сигналізує його знемовлення.

І все ж вихід є: це закон, освіта і... сама мова на устах людей, що дійсно є розумом, честю і совістю нації.

А мову маємо знамениту. Слово – усюдиусце, його простір наскрізний: з минулого у майбутть (бо так має бути, як хоче слово!). Слово як сито: пропускаючи наші думки, переживання і почуття, прагне затримати добірне, найкрупніше зерно вражень і смислів. Формується слово неспішно і непомітно, формується безконечно, переборюючи, перемагаючи, перетираючи на порох мілке й несуттєве. У слові завжди позиція і оцінка, завжди перспектива. Потрапляючи у новий життєвий контекст, слово не завмирає у функціональній виправці, а сумлінно продовжує свою творчу роботу, яку так глибоко і переконливо представляють поети, підкреслюючи, що працювати над словом все одно, що працювати над душею своєю.

В українській культурі здавна існує культ слова. Українець – людина співуча і балакуча. Мабуть, жодного поета у нас не знайдеться, який би не написав щось про рідне слово. Митці із захопленням і любов'ю розбудовують цілі сюжети, де протагоністом виступає Слово, і неодмінно з великої літери. Особливо відзначився у цьому лицарському змаганні український химерний роман, іронічно кваліфікований у літературознавчо-критичних колах як жанр національний. Тут маємо зразки унікальні з точки зору участі слова у творенні художніх світів, наприклад, роман „Позичений чоловік, Або ж Хома невірний і лукавий” Є. Гуцала. Для прикладу – лише один епізод, що дає уявлення про способи творення лінгво-психологічної атмосфери роману:

Коси Мартошині тепер нагадують осіннє небо вночі, а в тому небі світяться зірочками сиві волоконця. А колись-бо в косах її ні однісінька костричина не світилась, і були вони як смоль, як горобина ніч. І що вже я ту смоль, ту горобину ніч її любив і в горобині ночі і не в горобині! Густі й тверді, як перевесла, сягали їй за пояс, і коли притаковлюсь біля Мартохи, то лежу на її косах, мов на копиці розстеленого сіна. І ніколи не було так, щоб коси її та не пахли чим-небудь: ромашкою, материнкою, любистком, полином, кропом, огірчаним гудинням, яблуневим цвітом, колоссям житнім чи пшеничним, коров'ячим молоком, медом, малою дитиною. Можна було вдихати пахоці шовкової Мартошиної горобиної ночі – й хмеліти, й чманіти, й задурманювати собі мізки.

А хіба не любила Мартоха, щоб її любили? Од слова доброго мого, від погляду підохотливого могла вона з похмурої та насупленої вмить обернутися на лагідну та ласкаву, хоч до болячки клади; і все в ній починало грати – брови її грали, очі грали, губи грали; і вся вона згори до низу починала грати – грудьми, руками, стегнами. І тоді прокидалось бажання наблизитись до Мартохи, губами своїми торкнутись до тієї музики, якою тремтіли її губи, своїми руками

торкнутись до тієї гри, якою грали її руки, і звібрати всю ту гру Мартошину в себе, випити її музику до краплини, не zostавити нічогосінько [3, с.10]. Український письменник використовує усі ресурси рідної мови, аби насолодитись сповна самовитим і самоцінним словом, відчутти втіху від його музики й пластики, казкової спроможності пірнати у найризикованіші смисли, щоб потім винести на своєму крилі духовну сутність, явивши її вдячному світу як одкровення. Це якась фантастична гра, від якої тьмяніє і відступає на другий план саме життя, гра на межі можливого і дозволеного.

Висновки. У цьому зв'язку напрошується гіпотеза щодо безпрецедентної поетичності української мови. Гіпотеза, може, і несподівана, як і ризикована водночас: українська мова поетична не випадково. А причина закоріненена у самій долі народу, у споконвічній непевності українця «на рідній не своїй землі». Поетична мова, як відомо, характеризується надмірною семантичною складністю, відчайдушно опирається всякій однозначності, відвойовуючи додаткові можливості «розосередженості» мовлянина в духовному просторі. Доля мовби пішла назустріч, компенсуючи в отакий от химерний спосіб фізичне духовним. Пірнаючи у своєму слові в духовні світи, можна було з надлишком мати те, чого в реальності для людського життя трагічно не вистачало. Тому, може, і наспівав українець за своє многотрудне життя стільки пісень, що їх вистачило б на кілька народів, - фахівці налічують десь аж до п'ятисот тисяч; тому, може, й слів натворив чимало, що теж на кілька розвинутих європейських мов вистачило б з головою. Ніжно-мрійливий українець буквально переселився у слово, у пісню, у прекрасне своє мистецтво. Мистецтво заступило йому саме життя. Символічна культурна сіть, що між людиною й світом, про яку нам розповідають філософи, зловила його. Проте й вберегла. Мотивуючи свої мовознавчі студії, на людинотворчій функції мови слід наголошувати у першу чергу, і тоді у нашому культурно-освітньому просторі відбудуться відчутні зміни на краще, а риторичні питання «какая разница» зникнуть назавше.

Література

1. *Гуцало Є.*, Гуцало Є. Позичений чоловік, Або ж Хома невірний і лукавий. Київ, 1981. 255 с.
2. *Клочек Григарій*, Клочек Григорій. Емоціональний інтелект Тараса Шевченка. Літературна Україна. Київ, 20 лютого 2014 р.
3. *Куліш П.*, Куліш П. Слово над гробом Шевченка. Твори Пантелеймона Куліша. Львів, 1910. - Т.6.
4. *Шевчук В.*, Шевчук В. Горбунка Зоя. Сучасність. Київ, 1995. №3. С. 9 – 63.

УДК 32.019.51

Наталія Стеблина

Донецький національний університет імені Василя Стуса

СЕМАНТИЧНИЙ КОМП'ЮТЕРНИЙ АНАЛІЗ УКРАЇНСЬКОГО ПОЛІТИЧНОГО ТВІТИНГУ

У статті описано алгоритм застосування семантичного комп'ютерного аналізу для вивчення дописів українських політиків у соціальній мережі Twitter. Визначено найпопулярніші